

Executive summary

Sedan Göran Persson valdes till partiledare och statsminister har han ofta återkommit till sin vision om att göra Sverige till ett ekologiskt mönsterland. I ett storslaget projekt av traditionellt socialdemokratiskt snitt vill Persson kombinera arbetet för en bättre miljö med kampen mot arbetslösheten. Detta var också temat då statsministern den 11 april talade på ett för Byggnads och SSU gemensamt seminarium i Folkets Hus i Stockholm.

Ett tal för att ena rörelsen

Att Byggnads och SSU stod bakom arrangemanget torde inte vara en tillfällighet. Under senare år har "högern" inom rörelsen tystnat betänkligt. De personer som tidigare stod för förnyelse och en mer marknadsorienterad politik har antingen lämnat socialdemokratin eller distanserats.

I stället domineras partiet av en idealistisk och "grön" vänster (bl a företrädd av SSU och Perssons miljörådgivare Stefan Edman), samt "betongsossarna" inom LOs olika förbund. För att ena rörelsen och komma tillrätta med de låga opinionssiffrorna måste därför Göran Persson få dessa grupper att gå i takt.

Bakterier och småkryp viktigare än människor

Innan statsministern i sitt tal kommer in på sitt mer konkreta program ger han sin syn på människan och hennes omgivande miljö. Här tonar bilden av människan som parasit fram. Vi sägs vara yngst på Jorden och rangordnas någonstans efter bakterier och småkryp. I-ländernas invånare anges som roten till allt ont och Jorden påstås stå nära en ekologisk katastrof. I denna katastrof ser Persson även ett annalkande socialt och ekonomiskt sammanbrott.

Den perssonska människosynen öppnar dörren för de mest extrema idéer kring människan och miljön. Det är genom synen på människan som parasit som de militanta veganerna legitimerar sina handlingar. I längden implicerar synsättet att det bästa vore om vi försvann från Jordens yta. I det kortare perspektivet leder den, som för Persson, till oro inför befolkningstillväxten i världen.

Att tillståndet i världen skulle vara så eländigt som statsministern hävdar är inte helt oomstritt. Om man, tvärtemot Persson, ser oss själva som mått på hur bra Jorden mår kan man i stället hävda att miljön aldrig har varit bättre. Detta eftersom Jorden aldrig har mättat så många mänskliga magar som i dag. Faktum är att livsmedeltillgången per capita under senare sekler har ökat i u-länderna – en utveckling som hade varit omöjlig utan marknadsekonomi, frihandel och ekonomisk tillväxt.

Inför dessa fakta tycks emellertid Sveriges statsminister blind. Tillväxten utmålades som ett miljöproblem. Marknadsekonomi och frihandel berörs över huvud taget inte i talet. Att människor svälter i Nord-, men

inte i Sydkorea skulle med den perssonska logiken enbart förklaras av en mystisk klimatgräns längs den 38:e breddgraden.

Jobb genom planekonomi och avveckling

Bland de förslag till åtgärder statsministern lägger fram dominerar en stor ombyggnad av framför allt miljonprogrammets bostadsområden, samt den beslutade kärnkraftsavvecklingen. Vidare vill Persson bli satsa på järnvägar, ställa om näringslivet till ekologisk produktion, skapa ett miljövänligt jord- och skogsbruk, samt öka styrningen av utbildningsväsendet. I de flesta fall räknar han med att nya jobb skapas.

Återigen torde dock Perssons blindhet inför välståndets grunder leda fel. Att ett toppstyrt, planekonomiskt program skulle leda till fler jobb saknar allt empiriskt stöd. Att politikerna skulle kunna ta till sig och bearbeta all den information som krävs för att ett sådant experiment skulle lyckas ter sig föga troligt.

Det ter sig inte heller särskilt sannolikt att en avveckling av den svenska kärnkraften skulle ge ett nettotillskott av arbetstillfällen. Persson blundar här inför vilka alternativa jobb som antingen försvinner eller inte skapas då regeringen dels beslutar om att stänga befintliga kraftverk, dels drar in pengar från övriga samhället för att bekosta denna avveckling. För att statsministerns kalkyler skall gå i lås krävs att han och hans kolleger vet bättre än privatpersoner och företag var pengarna gör mest nytta och skapar fler jobb. Återigen talar empirin emot Perssons spådomar.

Pastor Persson

Det är otvivelaktigt så att statsministern i sin plan att göra Sverige till ett ekologiskt mönsterland tycker sig ha funnit den vision som socialdemokratin länge saknat. Persson:

”Jag tror att vi alla längtar efter en gemensam vision att samlas kring, i en tid som annars präglas av en hel del vilshenhet och pessimism.”

Talet har en nästan andlig underton och det påminner till vissa delar om ett begravningsstal där den avlidne äras, gästerna påminns om sin dödlighet och avslutningsvis lugnas med löften om evigt liv.

Problemet är att bakom ”pastorns” vackra ord döljer sig en människosyn som får Nietzsche att framstå som en filantrop, en verklighetsbeskrivning som får amerikanska domedagspredikanter att framstå som naiva dagdrömmare och en bristande insikt i välståndets grunder som får Galileis motståndare i Vatikanen att framstå som upplysta vetenskapsmän.

Med Perssons recept skulle Sverige, utifrån en redan unik position, ytterligare distansera sin omvärld vad det gäller statlig intervention i ekonomin. Frågan är om det är det vi främst behöver.

Innehåll

ETT TAL FÖR ATT ENA RÖRELSEN	4
GÖRAN PERSSONS GRÖNA VISION	6
<i>Mänsklig egoism</i>	7
... leder till ekologisk katastrof	7
... och i längden till ekonomisk och socialt sammanbrott	8
DEN STORA PLANEN.....	9
<i>Ombyggnaden</i>	10
<i>Transporterna</i>	10
<i>Energiomställningen</i>	11
<i>Näringslivet</i>	12
<i>Jord- och skogsbruken</i>	12
<i>Utbildningen</i>	13
EKOFUNDAMENTALISM.....	13
<i>Sätt människan i centrum</i>	13
... inse vad hon åstadkommit	14
... och vilken grunden har varit	16
PLANEKONOMEN PERSSON	17
<i>Blir det några jobb?</i>	18
<i>Vad Persson glömmer</i>	19
TILLBAKA TILL FRAMTIDEN.....	19

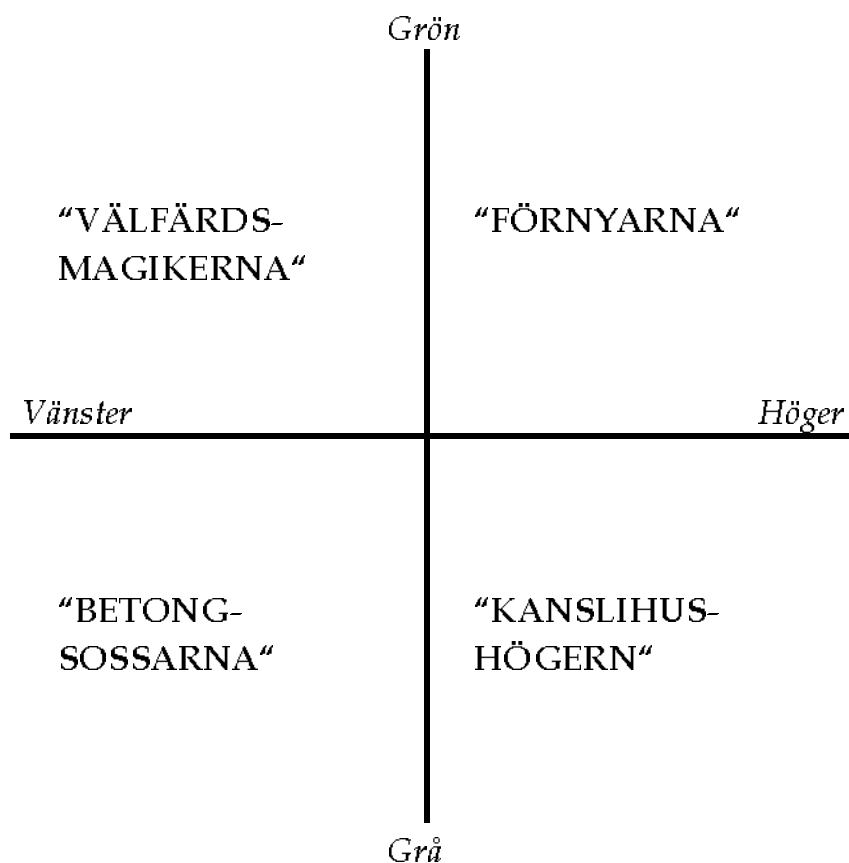
Ett tal för att ena rörelsen

Statsminister Göran Persson har sedan han valdes till socialdemokratisk partiordförande och statsminister ofta återkommit till sin vision om Sverige som "ett ekologiskt mönsterland". Inspirerad av bland andra sin rådgivare Olof Eriksson säger han sig vilja "bygga om Sverige till bärkraft". Tanken är att kombinera miljösjatsningen med kampen mot arbetslösheten.

Detta var också temat för det märkliga, och märkligt lite diskuterade, tal – *Så gör vi Sverige till ett föregångsland för ekologisk hållbarhet!* – som statsministern den 11 april höll vid ett för Byggnads och SSU gemensamt miljöseminarium i Folkets Hus i Stockholm. Seminariet skall, enligt uppgift, ha föregåtts av ett intressant spel på arrangörssidan. Från början stod, enligt denna uppgift, Byggnads som ensam arrangör. Först på ett sent stadium kopplades SSU in som medarrangör.

Vad som gör detta påstådda spel intressant är det trängda läge som regeringen och det socialdemokratiska partiet befinner sig i. Rekordlåga opinionssiffror kombineras med återkommande dispyter med representanter för svenskt näringsliv. Kulmen för det senare nåddes i samband med energiövernaskommelsen och beslutet att stänga kärnkraftsreaktorerna i Barsebäck. Genom sin vision om ett ekologiskt hållbart Sverige vill statsministern och partiledaren uppenbarligen samla partiet kring ett gemensamt mål och på så sätt gjuta mod i de glesnande skarorna.

För att förstå bakgrunden till Perssons strategi kan det vara värdefullt att studera nedanstående, mycket förenklade, modell över olika socialdemokratiska grupper positioner på en tvådimensionell politisk skala (en modell som på intet sätt är rapportförfattarens egen). Den traditionella vänster-högerskalan har här kompletterats med en grå-grön dimension. Mittpunkten symboliserar den traditionelle socialdemokraten.

Längst upp i högra hörnet återfinns "Förnyarna", vilka kanske framför allt symboliseras av personer som Mona Sahlin och Widar Andersson. Gruppen står ekonomiskt till "höger" om partiets mittfåra och håller tämligen hög miljöprofil. Det senare skiljer dem från "Kanslihusögern", vilken också står till höger om den socialdemokratiska mitten, men som sällan engagerar sig i miljöfrågorna.

Båda dessa grupper tycks i dag vara utan större inflytande inom regeringspartiet. Flera har lämnat den aktiva politiken och de som finns kvar verkar vara mer uppskattade utanför än inom socialdemokratin.

Tyngdpunkten inom socialdemokraterna har under senare år i stället förskjutits åt vänster. Överst hittar vi "Välfärdsmagikerna", vilka slår vakt om den offentliga sektorn samtidigt som de håller fanan högt i miljöfrågor. Till kategorin kan, utöver Göran Perssons rådgivare Stefan Edman, räknas broderskapare, kvinno- och ungdomsförbund. Bland "Betongsossarna" återfinns vi LOs olika förbund (t ex Byggnads), vilka också betonar offentlig sektor och trygghet, men sällan uttalar sig i miljöfrågor.

Göran Persson tycks ha insett var tyngdpunkten inom partiet i dag ligger och att han, för att lösa partiets problem, måste förena de båda grupperna till vänster om mitten. Det är mot bakgrund av detta man skall se hans val av Olof Eriksson som en av sina miljörådgivare. Eriksson har en klar förankring bland "Betongsossarna", men också förmåga att ge traditionella socialdemokratiska projekt en grön prägel. Den valda strategin tycks också passa bra i ljuset av samarbetet med centerpartiet. Detta parti kan med Olof Johansson som partiledare i många avseenden placeras bland "Välfärdsmagikerna".

Ovan förda resonemang innebär inte att Göran Persson enbart skulle välja strategi av taktiska skäl. Det finns ingenting som säger att han i grunden har en annan uppfattning än den han torgför. Detta ger i så fall ytterligare anledning att studera vad han säger då han framträder inför Byggnads och SSU. Vilket är statsministerns budskap? Vad grundar han sina ståndpunkter på? Vilka argument använder han? Vilka förslag förespråkar han? Syftet med denna rapport är att analysera det perssonska talet¹ och på så sätt bringa klarhet i några av dessa frågor.

Rapporten är uppdelad i två huvudavsnitt. I den första beskrivs talets budskap på ett tämligen torrt och förhoppningsvis sakligt sätt. Därefter analyseras och kritiseras statsministerns ståndpunkter. De få gånger då det i rapportens första del har ansetts nödvändigt med mer subjektiv kritik har denna lagts in som noter.

Göran Perssons gröna vision

Statsministern öppnar med att prisa förändringen. Han säger att "vi måste lära oss leva med förändringen", att "Vi måste lära oss se optimistiskt på förändringen". Enligt Persson blir ingenting någonsin som det har varit och "förändring är nödvändigt för att vi skall kunna fortsätta utveckla samhället". Det viktiga är dock att vi "I allt det nya måste bevara vår humanism, vår mänskliga värdighet". "Vår tro på det goda livet".

¹ Här bör poängteras att analysen enbart avser det skrivna tal som går att beställa från Statsrådsberedningen. När talet hölls avvek statsministerns avsevärt från detta och riktade bl a skarp kritik mot svenska storföretag och Dagens Nyheter.

Därefter går Persson in på sin beskrivning av hur världen är beskaffad och vilken roll människan har. Nedan beskrivs detta resonemang i tre steg.

Mänsklig egoism ...

Den perssonska verklighetsbeskrivningen bär tydliga spår av rådgivaren Stefan Edman – broderskapare, biolog och miljödebattör. Detta gäller inte minst bilden av människan. I en av sina böcker jämför Edman människan i allmänhet och de som lever i i-världen i synnerhet med "cancersvulster". Edman:

"De rika länderna är idag sådana 'cancersvulster' i planetens kropp av hav och skogar; vi roffar och plundrar och förgiftar." (Ur *Ett annat Sverige*)

I Perssons tal reduceras människan till en tämligen obetydlig nykomling på Jorden. Persson:

"Vi påminns om att människan är en i miljonmyllret av arter på Jorden. De andra var före oss här. De behöver inte oss, rent biologiskt. Men utan många av dem skulle vi inte finnas till, inte ett enda ögonblick."

Statsministern talar om människan i samma termer som de gröna växterna, haven, småkrypen och bakterierna. Det är svårt att inte ana uppfattningen att människan är en parasit som inte har insett sin plats. Edmans inflytande på Persson återspeglas vidare i följande citat:

"Hela vår västerländska kultur är i trängande behov av en ny ödmjukhet inför naturen och det levande. Vad vi behöver är en ny 'förundran' över vår stund på Jorden. En ny, frisk känsla av helighet och vördnad, som i sin tur kan göra oss mer varsamma i bruket av skapelsens resurser."

... leder till ekologisk katastrof ...

Resultatet av att människan inte insett sin plats i naturens ordning har, enligt statsministern, lett till att världen i dag hotas av ekologisk katastrof. När han i sitt tal berör det mänskliga hotet mot miljön tar Persson hjälp av ett citat ur John Steinbecks bok *Vredens druvor*.

I nobelpristagarens beskrivning av amerikanskt 20- och 30-tal har misshushållning eroderat de tidigare bördiga markerna och vinden lyfter jorden i moln som fördunklar himlen. Resultatet blir arbetslöshet, nedpressade löner, svält och hotande uppror.

Persson beskriver vidare situationen i Australien:

”Se på bilderna från Australien där människor tvingas söka skydd för den sol vars farliga strålning inte längre stoppas av ett naturligt ozonlager. Se hur öknen sprider ut sig där tidigare grönskande skogar stod. Se på de städer där gryningen inte orkar tränga igenom den tjocka smoggen.”

Förutom det uttunnade ozonlagret, ökenspridningen och den otrevliga smoggen varnar statsministern bl a för en framtida brist på "icke-förnyelsebara resurser – metaller, kol, olja, uran och naturgas". Han varnar även för användningen av kemikalier, försurningen, övergödningen av haven, samt för koldioxidutsläppen. Persson:

”Vi släpper ut koldioxid som bidrar till att förändra Jordens klimat.”

Genomgående är uppräknningen av miljöproblemen mycket kortfattad och ger inte plats för analys.

... och i längden till ekonomisk och socialt sammanbrott

Statsministern menar att vi, i och med den ekologiska katastrofen, också riskerar att ställas inför ett ekonomiskt och socialt sammanbrott. I Steinbeckcitatet hänvisar han, som nämnts, till bl a arbetslöshet och svält.

De största hoten på denna punkt består enligt Persson främst i att Jordens befolkning fortsätter att öka och indierna skaffar "svensk kylskåpsstandard" eller kineserna på allvar strävar efter "samma biltäthet som amerikanerna". Han ställer sig frågan hur stor "Moder Jords bärkraft" är. Persson:

”Ännu vet ingen svaret. Och den förfärande logiken är att svaret är beroende av hur snabbt världen blir rättvisare. I takt med att västvärldens livsstil anammas och ekonomin växer i andra delar av världen försämras oddsen.”

Med hänvisning till "resursforskarnas hotscenarier" påstår statsministern:

”Jorden 'tål' egentligen bara en halv miljard människor på den materiella levnadsnivå som t ex vi svenskar representerar. Men redan nu lever en miljard med denna resurskrävande livsstil.”

Återigen pekas således i-världen ut som boven i dramat och Persson hävdar vidare att

”Vi i-länningar, 20 procent av mänskligheten, läger beslag på 80 procent av Jordens icke-förnyelsebara resurser.”

Den stora planen

Göran Perssons övergripande mål är, som nämnts, att sammanlänka miljö- och sysselsättningsfrågorna. Statsministern tvekar inte för att ta ord som "historiskt" och "banbrytande" i sin mun. I sitt tal formulerar han det på följande sätt:

“Jag ser framför mig en specifik och historiskt banbrytande uppgift, nu på tusenårströskeln. Den uppgiften handlar om att gifta samman ekologi, ekonomi och kampen för jobben. Det är en nödvändig och spännande utmaning för all världens nationer.”

Den mest omtalade delen av den perssonska visionen är en långtgående omställning av Sverige till "bärkraft". Innan statsministern kommer in på dessa frågor gör han dock en beskrivning av de svenska åtagandena på internationell nivå.

Persson hänvisar till FN och Agenda 21. Han säger att Sverige också skall leda arbetet för en ny "deklaration för mänsklighetens överlevnad". Han talar om en utjämning mellan nord och syd, om bistånd med miljöprofil och om samarbete med de snabbväxande länderna i Asien.

När statsministern kommer in på miljösamarbetet inom EU framhåller han främst de landvinningar som han anser att Sverige hittills har gjort. Han pekar på arbetet för upprätthållandet av biologisk mångfald och energisnålare bilar. Inför framtiden vill han se en kamp mot försurningen, förbud mot export av miljöfarligt avfall till Östeuropa och tredje världen, samt ett fortsatt arbete med avfalls- och kretsloppsfrågor. Persson lyfter avslutningsvis fram EUs östutvidgning som en viktig miljöfråga och han betonar samarbetet kring Östersjön och i Barentsregionen.

Huvuddelen av talet upptas dock av de nationella frågorna. I förgrunden står den av Olof Eriksson inspirerade planen för ombyggnad av Sverige. Återkopplingen till den svenska historien under de senaste hundra åren är uppenbar:

“Vi har i Sverige en enastående historia av att framsynt se problem och anta de stora utmaningarna. Så var vi ett av de första länderna som utrotade analfabetismen. Så har vi skapat möjlighet för alla till högre utbildning. Så skapade vi ett pensionssystem som gav alla en dräglig ålderdom. Så har vi blivit ett föredöme i strävan efter jämställdhet mellan kvinnor och män.”

Tron på statens förmåga är nästan gränslös. Statsministern antyder att det är tack vare folkhemsprojektet som "Hundratusentals nya arbetstillfällen skapades, jobb som kanske tidigare var helt okända, ja, otänkbara". Här måste frågan ställas vilka jobb det är som skapats genom folkhemsprojektet och som annars inte hade tillkommit. Nyckelordet är nu som då "modernisering". Med hänvisning till folkhemsprojektet säger Persson:

"Nu står vi inför en liknande uppgift. Lika stor, lika utmanande. Nu skall vi göra det igen. Med samma övertygelse, samma stolthet, samma engagemang. Nu skall vi bygga om landet Sverige så att det blir ekologiskt och därmed ekonomiskt och socialt mer hållbart inför 2000-talet!"

När Persson sedan konkretiserar arbetet gör han detta utifrån sex punkter.

Ombyggnaden

Portaluppgiften består av ett stort ombyggnadsprogram där regeringen genom delegationen för en ekologiskt hållbar utveckling, ledd av miljöministern, skall "göra färdriktningen tydlig" samt "sporra och samordna". Statsministern räknar samtliga småhusägare, bostadsrättsföreningar, stora och små företag, kommuner och ett antal statliga verk och bolag som huvudrollsinnehavare.

Staten skall satsa 10 miljarder kronor under en inledande treårsperiod och Persson räknar med ytterligare privata investeringar på runt 30 miljarder. Hjärtat i ombyggnaden är byggsektorn och statsministern anger en ekologisk omställning av de stora bostadsområdena som en prioriterad uppgift.

Förutom miljöaspekten menar Persson att satsningen skall leda till ökade exportintäkter för näringslivet då övriga världen anammar de svenska idéerna. Därutöver hävdar han att det skall skapa sysselsättning.

Transporterna

Område nummer två handlar om transporter. Persson inleder här med att hylla bilen som ett nödvändigt och frihetsgivande transportmedel. Han anser dock att bilen måste bli mer energisnål och att bilindustrin på detta område ligger långt efter övrig industri.

Statsministern prisar därefter tåget och nämner en rad nya statliga satsningar. Även detta förväntas ge nya jobb.

Avslutningsvis vill han att sjöfarten skall bli mer miljövänlig. Persson vill ställa nya krav, införa nya sjöfartsavgifter med "miljöprofil" och runt Östersjön bygga ut mottagningsstationer för spillolja.

Energiomställningen

Den punkt som ges avgjort störst utrymme är energiomställningen. Här inleder Göran Persson med att försvara överenskommelsen med centern och vänsterpartiet om att avveckla Barsebäck. Persson:

”Det har rönt viss kritik, ja nästan upprördhet, att regeringen nu efter 20 år har påbörjat det som det svenska folket en gång beslutade om i en folkomröstning.”

Statsministern avvisar alla tankar på att riva upp beslutet. I sitt försvar av beslutet trycker han på att det, enligt honom, finns en bortre driftsgräns för kärnkraftverken och att det vid fortsatt drift förr eller senare kommer att inträffa en olycka. Persson menar att det då är bättre att avveckla under ordnade former än i panik. En sådan avveckling skulle, enligt statsministern, ställa till verklig skada för svenskt näringslivs konkurrenskraft.

I försvaret för uppgörelsen ligger också en anklagelse mot avvecklingsmotståndarna om att dessa skulle vara teknikkonservativa. Persson menar att det inte går att försvara en energikälla med de risker han tillmäter kärnkraften. Han pekar också på problemen vid bränsletransporterna i Tyskland:

”Se på transporterna av kärnbränsle i Tyskland. En elproduktion som kräver flera 10 000-tals (sic) poliser för att transportera avfallet tillhör inte det moderna, det tillhör det förgångna.”²

Ytterligare en försvarslinje som statsministern använder sig av bygger på konstaterandet att Sverige i dag är mer energieffektivt än för 20 år sedan. Med denna utveckling kommer en stängning av Barsebäck, enligt Persson, att te sig naturlig. Han argumenterar också för att ett byte till nya elektriska lampor, apparater och maskiner skulle medföra en energibesparing på 6 TWh, vilket

²Argumentet är på gräsen till befängt. Med samma resonemang skulle man kunna hävda att invandring och flyktningmottagning tillhör det förgångna och att vi bör stänga gränserna eftersom människor som arbetar för en liberal invandringspolitik inte sällan behöver polisiär bevakning mot rasistiska våldsmän."

motsvarar en och en halv Barsebäcksreaktor. Avslutningsvis skall även kärnkraftsavvecklingen leda till nya jobb.

Näringslivet

När Persson talar om näringslivet inleder han med att prisa företagen för det arbete de hittills utfört på miljöns område.³ Statsministern framhåller även det goda samarbetet mellan stat och näringsliv.

I övrigt uppehåller han sig främst vid konsumenternas ansvar att driva på utvecklingen och han menar också att kunniga svenska kunder utgör en tillgång för svenska företag på exportmarknaderna. Persson pekar också på fackets betydelse och att regeringen 1998 kommer att lägga fram förslag om "gröna styrmedel" för att företagen skall ställa om till ekologiskt hållbar utveckling.

Statsministern avslutar med att tala om statens roll som upphandlare av varor och tjänster.

Jord- och skogsbruken

Vad gäller skogsbruket framhåller Göran Persson dess möjligheter i samband med energiomställningen. En omställning till produktion av förnyelsebara bränslen står på dagordningen och regeringen har satsat 300 miljoner kronor. Han ger exempel på företag som inlett omställningen och han pekar återigen på möjligheten att skapa nya jobb:

”En mångsidigare användning av skogsresurserna ger oss inte bara bättre miljö, det kommer också att skapa många nya jobb. Vi behöver bygga nya energianläggningar ute i kommunerna, men också fabriker för framställning av pellets, etanol, gasformiga bränslen, ja än ser vi inte vidden av denna utveckling.”

För lantbruket sätter statsministern upp målet att 10 procent av all jordbruksmark år 2000 skall vara KRAV-odlad. Kommunerna skall uppmuntra denna omställning genom sin upphandling.

Hela omställningen av skogs- och jordbruk skall avslutningsvis ske utan att den biologiska mångfalden hotas.

³ Här bör en särskild reservation göras med tanke på att denna rapport bygger på Göran Perssons skrivna manus. Vid själva seminariet skall han, som nämnts, ha gått tämligen hårt åt näringslivet och bli utmålade det som en bakåtsträvare utan möjlighet att ta initiativ för ett ekologiskt hållbart Sverige.

Utbildningen

Den sista och kanske minst konkreta punkten utgörs av Göran Perssons syn på utbildningens roll i omställningen. Att statsministern ser det som en viktig punkt står dock helt klart. Persson:

”Att ställa om Sverige kräver 'mentala systemskiften', det vill säga nya kunskaper, nya insikter och ett delvis nytt sätt att beräkna kostnader och fatta beslut.”

I ungdomsskolan bör, enligt Persson, samtliga ämnen ges en "ekologisk aspekt". Universitet och högskolor skall bl a erbjuda studenterna kurser i allmänekologi och kretsloppstänkande. Statsministern betecknar vidare lärarutbildningen som "strategiskt viktig". Under hösten 1997 skall regeringen avslutningsvis sjesätta en stor utbildningssatsning under namnet "Kunskapslyftet".

Ekofundamentalism

Självklart finns det allvarliga hot mot miljön och oss människor. Något annat har ingen hävdad. Samtidigt ser vi emellertid ett antal tecken på att människans förhållande till sin omgivning aldrig har varit mer gynnsamt. När statsministern målar upp verkligheten i mörkaste svart förbiser han, medvetet eller omedvetet, t ex det faktum att Jorden aldrig tidigare har mättat så många magar som i dag.

Skälen till Perssons överbetoning av problemen torde vara tre. För det första är det oklart vilken måttstock han använder då han mäter miljöns tillstånd. För det andra negligerar han flera viktiga miljöindikatorer. Och för det tredje tycks han inte se sambanden mellan befolkningstillväxt, välstånd och miljö. Sammantaget leder dessa tre faktorer till risken att statsministern och andra politiker fattar stora och avgörande beslut på ett väldigt bräckligt underlag. I längden kan detta visa sig ödesdigert.

Sätt människan i centrum ...

Den kanske mest fundamentala "felkällan" i det perssonska resonemanget ligger i hans nedvärdering av människan till en art under småkryp och bakterier. Detta öppnar fältet för en rent människofientlig miljöretorik. Om naturen i sig utgör det mått efter

vilket vi skall bedöma vår inverkan på miljön finns det ingenting som anger när vi kan anse vårt beteende acceptabelt. Går gränsen där vi bara påverkar miljön lite grand, eller skulle det bästa vara att människan försvann från planetens yta? Persson krattar manegen för den idégrund som styr de militanta veganerna i deras agerande.

Grundproblemet utgörs av vad som tycks vara en allmänt utbredd uppfattning att vi människor egentligen bör skämmas över vår egen art – en uppfattning som tycks växa i styrka som en funktion av avståndet till naturen. För dem som bor i vildmarken råder det sällan någon tvekan vad gäller prioriteringsordningen mellan människor och andra arter. Det är först utifrån storstadsperspektivet som vargen blir viktigare än "lantisen", som får sin bärning från de djur som rovdjuret sätter i sig.

Givetvis finns det skäl att upprätthålla biologisk mångfald och andra miljömål. Detta måste dock ske utifrån ett mänskligt perspektiv – inte utifrån metafysiska antaganden. Först när vi lär oss uppskatta vår egen existens kan vi bedriva ett i längden hållbart miljöarbete.

... inse vad hon åstadkommit ...

Uppvärderingen av människan ger också nya perspektiv på de miljöproblem Göran Persson pekar på. Verkligheten kan helt enkelt inte vara nattsvart om Jorden i dag klarar av att mätta fler magar än någonsin förut.

När statsministern citerar John Steinbeck ger han också indirekt argument för detta synsätt. Trots problemen på 20- och 30-talen har USA sedan dess kunnat exportera stora mängder jordbruksprodukter. Sedan 50-talet har andelen eroderad amerikansk jordbruksmark minskat med mer än två tredjedelar. En liknande utveckling har ägt rum i övriga världen.

Oavsett vilken uppfattning man hyser om det stora landet i väster så är knappast hungersnöd det första man tänker på när USA kommer på tal. Övervikt torde vara ett större amerikanskt folkhälsoproblem än svält. Denna förändring av försörjningsförmågan har inte inträffat av sig själv. Den är ett verk av människor.

Andra exempel på vad människan kan åstadkomma utgörs av den allt renare luften i våra städer. Under de senaste 20 åren har t ex

luften i Göteborg förbättrats markant. Detsamma gäller den internationella storstaden London där vissa luftföroreningar minskat stadigt sedan 20-talet. I det senare fallet inträffade trendbrottet dessutom långt innan politikerna antog nya miljöregler. Ingen kan påstå att vare sig göteborgare eller londonbor drastiskt har bytt livsstil, sänkt sin levnadsstandard eller minskat sin energiförbrukning. Förbättringen utgör frukten av utveckling och tekniska landvinningar – något som skulle varit omöjligt utan ekonomisk tillväxt.

Flera av de miljöproblem statsministern tar upp är dessutom långt ifrån vetenskapligt verifierade. Ökenspridningen ifrågasätts i dag av en rad forskare. Den verkar åtminstone inte vara av den omfattning som tidigare hävdats. Det samma gäller hotet mot den biologiska mångfalden. Domedagsprofeterna har här påstått att det vid sekelskiftet kommer att försvinna upp till 40 000 arter per år. Empiriskt finns det i dag endast belegg för en art per år.

Beträffande uttunningen av ozonskiktet träter fortfarande vetenskapsmännen om huruvida denna är ett resultat av mänsklig aktivitet eller ett naturligt fenomen. Här är dessutom mätningar bakåt i tiden tämligen osäkra.

Det största striden torde dock stå kring klimatfrågorna. På denna punkt har det från viktiga opinionsbildare länge hetat att den mänskliga påverkan på klimatet är omfattande och att det kommer att ge förödande konsekvenser. Som "bevis" för denna teori har man ställt upp modeller över hur medeltemperaturen kommer att utvecklas under de närmaste åren. Problemet med dessa beräkningar är dock att de visat sig vara kraftigt överdrivna. Medeltemperaturen har varit betydligt lägre än förutspått.

Det kanske mest tvivelaktiga av statsministerns påståenden är avslutningsvis antydningen om en förestående resursbrist. Här saknas allt empiriskt stöd för Perssons uppfattning. Tvärtom visar prisutvecklingen på våra viktigaste råvaror inte några som helst tecken på annalkande brist. Det är de facto svårt att finna någon råvara – olja, kol, naturgas, koppar, järn m m – vars relativpris inte sjunker i ett längre perspektiv. Om vi skulle vara i närheten av brist borde priserna i stället öka.

Antagandet om att vissa naturtillgångar skulle vara på väg att ta slut bygger i de flesta fall på att man ser till hittills kända

fyndigheter och hur länge dessa skulle räcka med dagens konsumtion. Problemet med denna beräkningsmetod är att den inte tar hänsyn till att det inte är ekonomiskt rationellt för t ex oljebolag att ha projekterade reserver för mer än ett visst antal år framåt.

Tillsammans med att den tekniska utvecklingen hela tiden leder till att nya substitut – t ex gasfiber i stället för koppar i telefonledningar – tas fram har detta medfört att prognoserna genomgående visat sig slå fel. Vi upplevde t ex inte 80-talets förutspådda kopparkris.

... och vilken grunden har varit

Om verkligheten är betydligt ljusare än vad statsministern påstår så minskar, med den perssonska kopplingen, också risken för ett socialt och ekonomiskt sammanbrott. Frågan är om detta verkligen räcker för att övertyga statsministern.

Perssons tes bygger också på att det skulle föreligga en risk i att Jordens befolkning ökar och att de fattiga blir allt fattigare. Även dessa påståenden torde emellertid gå att ifrågasätta.

Faktum är att det inte finns något samband mellan befolkningsökning och t ex svält. Historiskt har livsmedelstillgången ökat snabbare än befolkningen. Detta gäller också för tredje världen idag. Trots befolkningsökningen har tillgången livsmedel per capita ökat med i snitt en procent per år.

Det kanske mest intressanta är dock att se på alla de länder som faktiskt har rest sig, eller är på väg att resa sig, ur fattigdomen. Vi kan studera utvecklingen i t ex Chile, Malaysia, Indien, Taiwan eller Indonesien. Vi kan också se till omdaning av länder som Polen, Tjeckien och Estland. I samtliga dessa länder är tillväxten i det närmaste explosiv och om inte alltför lång tid nafsar de oss svenskar i hämlarna vad gäller välstånd. Att de fattiga skulle bli fattigare torde således inte vara en naturlag eller något som måste brytas med bistånd från Sverige eller andra industriländer. Tvärtom har de flesta av de snabbväxande ekonomierna det gemensamt att de har fått förhållandevis lite bistånd från väst.

När Göran Persson stolt talar om fortsatta svenska biståndsinsatser och ett ökat samarbete med de snabbväxande länderna i Asien får vi hoppas att betoningen kommer att ligga på det senare och att Persson kommer att lyssna mer än han pratar.

Detta då dessa länder har nått sitt välstånd på helt andra grunder än de Persson signalerar i sitt tal. Deras ekonomier har i de flesta avseenden varit oerhört fria och öppna gentemot omvärlden. Persson nämner varken marknadsekonomi eller frihandel.

Planekonomen Persson

Det första som slår en då man läser det perssonska talet är den nästan förbluffande tilltron till politiska lösningar. Detta är kanske mest påtagligt i avsnittet om den stora ombyggnaden. Även om statsministern hävdar att staten bara skall ange riktlinjer och mål, så kommer det att krävas att stora mängder information samlas in för att målen skall bli något sånär rimligt satta.

Hittills finns väldigt få exempel på att politiker har klarat detta bättre än om det hade skötts på den fria marknaden. Detta eftersom det är en omänsklig uppgift att sovra bland all information. Den svenska föregångaren till ombyggnationen, miljonprogrammet, borde tala sitt tydliga språk. (Här kan påpekas att statsministerns rådgivare Olof Eriksson i SvT för en tid sedan hävdade att det största problemet med miljonprogrammet var att det gick för långsamt.) Vad planerade ekonomier i övriga världen har åstadkommit för såväl miljö som välstånd behöver knappast nämnas.

I den nya tiden skall dock delar av den statliga styrningen anta nya former. Persson nämner vid ett par tillfällen den offentliga upphandlingen som ett viktigt verktyg. Redan ansträngda offentliga budgetar eller övertaxerade medborgare kommer således att pressas än hårdare när prisfaktorn åsidosätts. Man kan också fråga sig hur väl idéerna stämmer överens med EUs regler om upphandling.

Ett annat område som skall formars efter de gröna idealen är utbildningen. Problemet ligger här inte så mycket i valet av inriktning på undervisningen som själva principen om ökad politisk styrning av framtida generationers kunskapsinhämtande. Förutom att ytterligare politisering av utbildningen ter sig demokratiskt tvivelaktig finns det skäl att oroa sig för vad som skall komma härnäst. Perssons förslag öppnar dörren för att politiker med andra hjärtefrågor också vill sätta sin prägel på skolan.

Tanken på ökad politisk styrning av utbildningen ligger nära statsministerns resonemang om kärnkraften. Här anser sig Persson sitta inne med kunskap om dels hur lång livslängd kärnkraftverken har, dels vilket som är det i framtiden bästa sättet att generera elektrisk kraft. Återigen visar han en närmast oändlig tilltro till hur mycket information och kunskap man som politiker kan tillgodogöra sig. Återigen anser sig statsministern kunna uttala sig tvärsäkert om frågor som expertisen tvekar inför.

Denna negligering av informationsproblemet i ett centralplanerat samhälle får nästan parodiska drag då det ställs jämte det faktum att Perssons tolkning av kärnkraftsomröstningens resultat är minst sagt omstritt. Genom att läsa valsedlarna för linje 1 och 2 kan man göra en helt annan tolkning än den perssonska. När man inte entydigt kan tolka resultatet av en, utav politikerna beslutad och utformad, folkomröstning – hur skall man då kunna tyda det myller av information som krävs för att en planerad ekonomi skall kunna fungera?

Blir det några jobb?

Huvudnumret i Perssons tal är att den gröna omställningen även skall resultera i fler jobb. Ombyggnaden av bostäderna anses ge nya arbetstillfällen, liksom såväl energiomställningen som satsningar på järnväg och näringslivets nya inriktning mot ekologiskt riktig produktion. Även detta kan dock ifrågasättas utifrån en tämligen enkel analys.

De perssonska teorierna bygger, något förenklat, på att varje statligt satsad krona skulle resultera i en nettotillväxt av arbetstillfällen. På annat sätt går det inte att tolka statsministern. För att denna beräkning skall slå in krävs det emellertid att pengarna inte redan används, eller kan användas, till något annat – att den skapade sysselsättningen blir större än den alternativa.

För att så skall vara fallet måste Perssons kunskap om var pengarna gör mest nytta vara större än de enskilda individernas och företagens som annars själva hade avgjort vad pengarna skulle använts till. Det kräver att statsministern vet bättre än Electrolux hur deras pengar ger tillväxt, det förutsätter att Persson är bättre skickad att avgöra var Skanska bör satsa sina pengar än företaget självt, och det tvingar honom att veta mer om bilmärknaden än Volvos ledning.

För att effekten skall bli noll måste Persson i minst hälften av fallen veta bättre än Sveriges samlade näringsliv inom respektive branscher. Allt annat skulle leda till en nettoförlust av jobb. (Se vidare Timbro-rapporten *Teskedsjobben* (nr 6/97) av Niclas Berggren.)

Vad Persson glömmer

Minst lika intressant som vad Persson säger, är vad han inte säger. Det har redan påpekats tidigare att han nämner vare sig marknadsekonomi eller frihandel. Han talar heller inte om vikten av privat ägande. Detta trots att samtliga dessa faktorer i fall efter fall har visat sig vara överlägsna vad gäller att skapa välstånd, jobb och en god miljö.

Marknadsekonomi och frihandel ger tillväxt och utveckling. Detta leder i sin tur till att ny effektiv och ren teknik ersätter gammal, energikrävande och smutsig. Det har hittills bidragit till att många av de värsta luftföroreningarna i västvärldens storstäder i dag minskar. Det har garanterat att allt fler människor i dag kan äta sig mätta och att allt färre människor dör i tidigare vanliga sjukdomar. Detta kan aldrig ersättas av statliga biståndsprojekt eller politiska visioner om gigantiska, toppstyrda omställningar av hela samhällen.

Äganderätten medför, om den kopplas till ett lämpligt rättssystem, att enskilda individer och företag ges möjlighet att stämna den som åsamkar skada på deras egendom. Det kan, som i dag, handla om stöld och allmän förstörelse, men det kan också användas för att komma till rätta med miljöförstöring. Ett bra exempel på äganderättens styrka får vi vidare genom att studera vilka djurarter som i dag anses vara hotade. Genomgående är att de djurarter som till stora delar ägs av människor har klarat sig bäst. Ingen talar om utrotningshotade kor eller grisar. Däremot förekommer återkommande larm kring valar, elefanter och diverse afrikanska kattdjur. Förklaringen är helt enkelt den att om människor har möjlighet att tjäna pengar på en art har de också ett incitament att sörja för dess fortlevnad.

Tillbaka till framtiden

Det mest uppenbara i statsministerns tal på Byggnads och SSUs seminarium är viljan att ena rörelsen bakom en storslagen uppgift av

traditionellt socialdemokratiskt snitt. Genom att söka trygghet i historien vill han att parti och fackföreningsrörelse skall gå stärkta in i en oviss framtid. Miljöaspekten har dubbla syften. Dels att fungera som ärofullt syfte, dels som garn för att sammanväva idealisterna inom rörelsen med de mer handfast lagda byggnadsarbetarna.

Persson:

“Jag tror att vi alla längtar efter en gemensam vision att samlas kring, i en tid som annars präglas av en hel del vilsenhet och pessimism.”

Talet har i inledning och avslutning en nästan andlig underton. Det påminner också till vissa delar om ett begravningsstal där den avlidne äras, gästernas påminns om sin dödlighet och avslutningsvis lugnas med löften om evigt liv. Statsministern tycker otvivelaktigt om den prästerliga rollen att förkunna det eviga livet.

Persson:

“Men det [projektet] omfattar också ett hopp om att ur detta kan något bättre växa fram. Det omfattar solidaritet och medmänsklighet, en strävan efter ett större värde i livet än bara det som är mitt, det som är nära och mina egna vardagliga bekymmer. Det handlar om vår mänskliga inställning till varandra och till den jord vi fått låna detta korta ögonblick.

En sådan tanke ger en existentiell, ja rentav en andlig dimension, åt politiken.”

Problemet är att bakom “prästens” vackra ord döljer sig en människosyn som tangerar det människofientliga, en nattsvart nulägesbeskrivning och en bristande insikt i välståndets grundförutsättningar. Begrepp som marknadsekonomi, frihandel och privat ägande förekommer inte i talet. I stället innehåller det en mängd förslag på ytterligare statlig planering och styrning. Utifrån en redan unik position skulle Sverige, med Perssons politik, ytterligare distansera sin omvärld vad det gäller statlig inblandning i ekonomi och samhällsliv.